

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

УДК 372.891

Надія Стецула, кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології та географії
Галина Мельник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри трудового та професійного навчання та декоративно-ужиткового мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті розглянуто теоретико-прикладний аспект формування географічних компетентностей учнів в процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроках географії. Встановлено, що інтегративність курсу шкільної географії дає змогу сформуванню наступні географічні компетентності: природничу, екологічну, соціально-економічну, просторову (картознавчу) та краєзнавчу. Проаналізовано зміст предметних географічних компетентностей та методику їх формування. Запропоновано структуру компетентнісного уроку географії.

Ключові слова: урок географії, предметні географічні компетентності, навчально-пізнавальна діяльність, інтегративність курсу шкільної географії.

Рис. 1. Літ. 7.

Надежда Стецула, кандидат биологических наук, доцент кафедры экологии и географии
Галина Мельник, кандидат педагогических наук, доцент
кафедры трудового и профессионального обучения и декоративно-прикладного искусства
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ В
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ**

В статье рассмотрены теоретико-прикладной аспект формирования географических компетенций учащихся в процессе учебно-познавательной деятельности на уроках географии. Установлено, что интегративности курса школьной географии позволяет сформировать следующие географические компетентности: естественную, экологическую, социально-экономическую, пространственную (картоведческую) и краеведческую. Проанализировано содержание предметных географических компетенций и методику их формирования. Предложена структура компетентностного урока географии.

Ключевые слова: урок географии, предметные географические компетентности, учебно-познавательная деятельность, интегративности курса школьной географии.

Nadiya Stetsula, Ph.D. (Biology), Associate Professor of the Ecology and Geography Department
Halyna Melnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Labor and Vocational Training and Arts
and Crafts Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

**THE METHODOLOGY OF FORMATION OF GEOGRAPHICAL COMPETENCIES IN
THE GENERAL EDUCATION INSTITUTIONS**

The article describes the theoretical and the applied aspect of the formation of geographical competencies of pupils in the process of educational-cognitive activity during the lessons of geography. The formation of competences involves the orientation of educational process to achieve the results that are hierarchically subordinate key, branch and subject (discipline) competence. The subject geographical competence is an integral part of the formation of key and branch competencies of the pupil and is an integrated personality trait. The educational discipline "Geography" is permeated with the integrative connections, since it focuses on knowledge of other school subjects. It has been established that the integrability of the school geography course makes it possible to form the following geographic competences: the natural, ecological, socio-economic, spatial (mapping) and regional. The content of subject geographical competencies and the method of their formation are analyzed. The structure of the competency geography lesson is proposed. The integrating lessons, binary integrated lessons, and conducting research projects will contribute to the formation of pupils' geographic competencies. The basis of the effectiveness of such lessons is a clear definition of the purpose and their respective planning to ensure a comprehensive consideration of students in a particular object, the concept, phenomenon with the use of means of various educational subjects. The effective implementation of formation of the geographical competence will contribute to the changes of approaches concerning the preparation and conduct the lesson as the main form of educational activities organization in the conditions of the classroom

education system; an expansion of the organizational forms range, the teaching methods, the educational interaction methods, aimed at practical orientation. The reorientation of the teaching process to competency education involves the achievement of particular practical results in the development of modern pupils.

Keywords: *Geography lesson, a subject geographical competence, the educational and cognitive activity, an integrity of the geography course in school.*

Постановка проблеми. Підготувати школяра до життя у суспільстві, бути успішними на ринку праці, ставити цілі та досягати їх, володіти сучасними вміннями, критично мислити, приймати відповідальні рішення, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, працювати в команді є пріоритетними завданнями української школи. Саме компетентності, на думку багатьох зарубіжних експертів, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність учня-вихованця до життя, його подальшого розвитку й активної участі в житті суспільства [1; 5].

Метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності [6].

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1392 від 23 листопада 2011 р., реалізація завдань географічної освіти відбувається на засадах компетентнісного підходу кінцевим результатом якого є сформовані ключові, галузеві та предметні компетентності учнів [2].

Аналіз основних досліджень та публікацій. Про важливість усвідомлення поняття компетентності в суспільстві, що базується на знаннях висвітлено у публікації О.В. Овчарук “Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти” [5]. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу розглядає І.Д. Бех [1], досліджуючи яких саме компетентностей необхідно навчати і як, що має бути результатом навчання. Потреба суспільства щодо реформування освіти та застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі аргументовано у Концепції нової української школи [4].

Вчитель формує особистість своєю діяльністю, через те, завданням сучасного вчителя, враховуючи потреби суспільства і здібності учнів, розробляти та застосовувати новітні педагогічні технології, засновані на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

Нині постає потреба у підвищення ефективності навчального процесу на засадах компетентнісного підходу і розкритті механізмів їх використання у професійній діяльності педагогів. **Метою роботи** є дослідження змісту географічних компетентностей та методики їх формування.

Виклад основного матеріалу. “Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність” [4].

Формування компетентностей передбачає спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, галузева і предметна компетентності. Ієрархія компетентностей знаходить своє відображення у трирівневому взаємозв’язку (рис. 1).

Предметні компетентності – ті, що їх набуває учень при вивченні певного предмета протягом конкретного навчального року або ступеня навчання; *галузеві* – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета освітньої галузі у всіх класах середньої школи; *ключові* є інформаційною основою учня, яка ґрунтується на практичних вміннях й пов’язані зі здатністю *учнів* до креативної діяльності, є підготовчим етапом до творчості.

Наказом Міністерства освіти України виділено наступні ключові компетентності: вміння вчитися, здоров’язберігаюча, загальнокультурна, соціально-трудова, інформаційна (ІКТ) та галузеві – комунікативна, літературна, мистецька, міжпредметна естетична, природничо-наукова і математична, проектно-технологічна та інформаційно-комунікаційна, суспільствознавча, історична компетентності [3].

Предметні географічні компетенції є невід’ємною складовою у формуванні ключових та галузевих компетентностей учня, і є інтегрованою характеристикою особистості. До географічних компетенцій належать: географічні знання, вміння й навички, географічне бачення світу, вміння мислити комплексно в географічному просторі, емоційно-ціннісне ставлення учнів до довкілля й людської діяльності у ньому (погляди, переконання, ідеали й ціннісні орієнтації); досвід творчої діяльності учнів при вивченні географічних об’єктів, процесів і явищ [3].

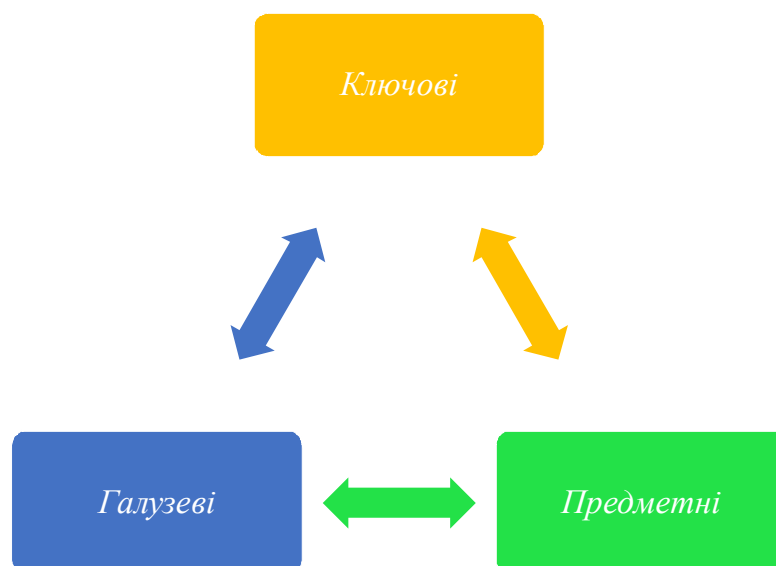

Рис. 1. Трирівнева ієрархія компетенцій

Навчальний предмет “Географія” пронизаний інтегративними зв’язками, оскільки в ньому сфокусовано знання з інших шкільних предметів про конкретну теорію Землі – як планети, про сукупність ознак і властивостей географічних об’єктів і явищ, способів діяльності в процесі їх пізнання, сукупності методичних аспектів у формуванні географічної освіти. Без історичних, біологічних, математичних, хімічних знань, з мов і літератури учень не може пояснювати причинно-наслідкових, функціональних, родово-видових, логічно-змістових, просторових зв’язків і закономірностей між географічними об’єктами і явищами, не зможе порівняти ознаки, зробити узагальнення та висновки [7].

Інтегративність курсу шкільного географії дає змогу сформувати наступні географічні компетентності: природничу, екологічну, соціально-економічну, просторову (картознавчу) та краєзнавчу компетентності.

Природнича компетентність забезпечує формування в учнів основи цілісного уявлення про природу і місце людини в ній, пропедевтичну підготовку учнів до вивчення окремих навчальних предметів, що сприяє розвитку ціннісних орієнтацій учнів у різних сферах життєдіяльності та їх адекватній поведінці в навколишньому природному середовищі. Учень із сформованою природничою компетентністю: знає компоненти та суттєві ознаки біосфери; уміє порівнювати види рослин і тварин, що поширені на різних широтах земної кулі, особливості основних природних зон Землі; наводить приклади природних комплексів; розуміє закономірностей функціонування та розвитку біологічних систем; оцінює на

конкретних прикладах наслідки взаємодії літосфери, атмосфери, гідросфери, біосфери; застосовує теоретичні знання на практиці.

Екологічна компетентність спрямована на формування в учнів екологічної свідомості та дотримання правил екологічно безпечної поведінки в навколишньому природному середовищі. Учень розуміє відповідальність за стан довкілля; знає види небезпек; вміє здійснювати науково обгрунтовані екологічні дії, передбачати та оцінювати наслідки впливу людини на довкілля, аналізувати екологічні ситуації.

Соціально-економічна компетентність є складовою життєвої компетенції учнів і характеризує їх спроможність налагоджувати продуктивну взаємодію з людьми, працювати в команді, приймати самостійні рішення. Учень знає сфери послуг, види транспорту; оцінює вплив природних умов і ресурсів на розвиток господарства України та світу; соціально-економічну роль сільського господарства, проблеми і перспективи його розвитку на сучасному етапі, місце України в світі з виробництва сільськогосподарської продукції; уміє визначати зональну спеціалізацію сільського господарства України та світу.

Просторова компетентність передбачає вміння учнів орієнтуватися в *географічному* середовищі. освоєння картографічної грамотності, адже знання карти для сучасної людини не менш важливі, ніж комп’ютерні. Складовою просторової компетентності є картознавча компетентність – це сукупність здібностей учня використовувати засвоєні картографічні знання,

уміння і навички для вирішення практичних і теоретичних завдань в реальних умовах життя. Географічна карта є триєдиним засобом навчання: вона служить *об'єктом вивчення, засобом наочності та джерелом знань* про географічні явища, що вивчаються. Учень знає, розуміє, читає карту; застосовує свої знання під час виконання практичних робіт, під час роботи з контурною картою; оцінює вплив географічного положення на рівень соціально-економічного розвитку країни.

Краєзнавча компетентність – це формування в учнів емоційно-почуттєвих образів географічних об'єктів вивчення та використання потенціалу краєзнавчого матеріалу. За допомогою краєзнавства можна домогтися підвищення ефективності навчально-виховного процесу в освітніх закладах, успішно опанувати знання, допомагати формувати практичні вміння і навички. Учень знає природу, культуру, господарство рідного краю аналізує проблеми і перспективи розвитку свого регіону тощо.

Сучасна школа намагається формувати всебічно розвинену, успішну особистість, відповідального громадянина не тільки за допомогою традиційних технологій навчання, але й спрямована на застосування інноваційних технологій, які стимулюють до самостійного пошуку нових знань й розвивають особистість в емоційному відношенні. Методична робота творчих вчителів базується на розробці нових типів уроків, які відрізняються від запланованих, для яких характерні різні види пізнавальної діяльності та переходу учнів до активного пошуку, практичного мислення. Результативність нетрадиційних уроків забезпечується використанням проектного, проблемного, пошукового, дослідницького методів навчання, які формують умінням приймати доцільні рішення щодо будь-яких дій у навколишньому середовищі, передбачити їхні наслідки та залучати соціально-культурного середовище.

Компетентісно спрямований урок географії повинен бути структурований відповідно до наступних вимог:

1. Мотивація цілей уроку та визначення предметної та ключової компетентностей до конкретного уроку.

2. Створення проблемної ситуації, відповідно до інформаційного змісту уроку для активізації навчальної діяльності та урізноманітнення її способів та формування вміння приймати рішення і реалізовувати знання в дії.

3. Розроблення різномірівневих завдань для вирішення проблемного питання уроку.

4. Вибір методичних прийомів та форм організації навчальної діяльності для формування знань та практичних вмінь і навичок.

5. Встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції

6. При виборі змісту, методів і форм орієнтація на цільову установку й уявлення очікуваного результату спільної діяльності.

Формуванню в учнів географічних компетентностей сприятимуть інтегровані уроки, бінарні інтегровані уроки, виконання навчальних дослідницьких проектів.

Висновки. Ефективному формуванню предметних географічних компетенцій сприятимуть: зміни підходів до підготовки і проведення уроку як основної форми організації навчальної діяльності в умовах класно-урочної системи навчання (певне структурування, встановлення міжпредметних зв'язків, конструювання на засадах міжпредметної інтеграції); розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, що мають на меті практичну спрямованість навчання і базуються на взаємозв'язках урочної та позаурочної діяльності.

Компетентісний підхід – лише один із чинників, що сприяють модернізації змісту освіти, він лише доповнює низку освітніх інновацій, не применшуючи значення класичних підходів. Переорієнтація процесу навчання школярів на компетентісну освіту передбачає досягнення конкретних практичних результатів у розвитку сучасного учня.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та плануванні компетентісного уроку-географії для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища з використанням засобів різних навчальних предметів та аналізу їх результативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. *Теоретико-прикладний сенс компетентісного підходу у педагогіці* / І.Д. Бех. – К.: Виховання і культура. – №12 (17,18). – 2009 – С.5–7.

2. *Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: www.mon.gov.ua; Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392 “Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти”.

3. *Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2014/2015 н.р. у*

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: <http://old.mon.gov.ua>; Лист МОН України від 01.07.2014 р. № 1/9-343 “Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах і вивчення базових дисциплін в основній школі”.

4. *Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: www.mon.gov.ua; МОН України 27.10.2016. “Концепція нової української школи”.

5. Овчарук О.В. *Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О.В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні (Рекомендації з освітньої політики)*. – К., 2003. – С. 13–43.

6. *Проект Закону України “Про освіту”* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до вид.: <http://w1.c1.rada.gov.ua>; МОН №3491-д від 04.04.2016.

7. Шипович Є.Й. *Методика викладання географії: навчальний посібник для студентів географічних факультетів / Є.Й. Шипович // К.: Вища школа, 1981. – 174 с.*

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2009). *Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhodu u pedahohitsi* [Theoretical and applied sense of competence approach in pedagogy]. Kyiv: Vykhovannia i kultura. No.12 (17,18). pp. 5–7. [in Ukrainian].

2. Derzhavnyi standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State standard of basic and complete general secondary education]. Available at: www.mon.gov.ua. Resolution of the Cabinet of

Ministers of Ukraine of November 23, 2011 No.139 “On Approval of the State Standard for Basic and Comprehensive Secondary Education”. [in Ukrainian].

3. *Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsiï navchalno-vykhovnoho protsesu v 2014/2015 n.r. u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [Methodical recommendations on the organization of the educational process in 2014/2015 in general educational institutions]. Available at: old.mon.gov.ua. Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 01.07.2014 No. 1 / 9-343 “On the organization of educational process in general educational institutions and studying basic disciplines in the basic school”. [in Ukrainian].

4. *Nova ukrainska shkola: kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly* [New Ukrainian School: Conceptual Principles for Reforming the Secondary School]. Available at: www.mon.gov.ua. Ministry of Education and Science of Ukraine, 27.10.2016. “The Concept of a New Ukrainian School”. [in Ukrainian].

5. Ovcharuk, O. V. (2003). *Kompetentnosti yak klyuch do onovlennya zmistu osvity* [Competence as a key to updating the content of education]. The Strategy for Reforming Education in Ukraine (Policy Recommendations). Kyiv. pp. 13–43. [in Ukrainian].

6. *Proekt Zakonu Ukrainy “Pro osvitu”*. [Draft Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <http://w1.c1.rada.gov.ua>; MON №3491-д від 04.04.2016. [in Ukrainian].

7. Shypovych, Ye.I. (1981). *Metodyka vykladannia heohrafi: navchalnyi posibnyk dlia studentiv heohrafichnykh fakultetiv* [Geography teaching methodology: a textbook for students of geography faculties]. Kyiv: Vyshcha shkola, 174 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 23.05.2017

“Вихователь, що стоїть на рівні з сучасним ходом виховання, відчуває себе живим, діяльним членом великого організму, який бореться з нещастям та пороками людства, посередником між усім, що було благородного й високого в минулій історії людей, і поколінням новим, охоронцем святих заповітів людей, які боролися за істину і за благо. Він відчуває себе живою ланкою між минулим і майбутнім, могутнім ратоборцем істини й добра, і усвідомлює, що його справа, скромна зовні, – одна з найважливіших справ в історії, що на цій справі ґрунтуються царства і нею живуть цілі покоління”.

“В організмі громадського виховання кожному призначено його справу: але найважливіший член у цьому організмі, без сумніву, є викладач і найближчий вихователь, якщо обидві ці посади не з'єднані разом...”

Костянтин Ушинський
український педагог

